

महात्मा बसवेश्वर यांचे सामाजिक कार्य

डॉ. प्रकाश बुवाजी पांढरमिसे,

इतिहास विभाग प्रमुख,

खडकी शिक्षण संस्थेचे, टिकाराम जगन्नाथ महाविद्यालय (स्वायत्त) खडकी, पुणे

Article Info	ABSTRACT
Article History: Received: 20th February 2026 Accepted: 01st March 2026 Published: 07th March 2026	महात्मा बसवेश्वर हे बाराव्या शतकातील भारतीय समाजसुधारक, तत्त्वज्ञ आणि धार्मिक विचारवंत होते. त्यांनी दक्षिण भारतातील सामाजिक, धार्मिक आणि सांस्कृतिक जीवनात आमूलाग्र परिवर्तन घडवून आणण्याचा प्रयत्न केला. त्या काळातील समाजातील कठोर जातिव्यवस्था, अस्पृश्यता, स्त्रीदास्य, अंधश्रद्धा आणि कर्मकांडप्रधान धर्मव्यवस्थेने ग्रस्त होता. या विषम सामाजिक रचनेविरुद्ध महात्मा बसवेश्वरांनी समता, बंधुता आणि श्रमप्रतिष्ठा या मूल्यांवर आधारित नव्या समाजव्यवस्थेची मांडणी केली. या संशोधन पेपरमध्ये महात्मा बसवेश्वरांच्या सामाजिक कार्याचे तात्त्विक अधिष्ठान, त्यांची कार्यपद्धती आणि समाजावर झालेला परिणाम यांचा चिकित्सक अभ्यास करण्यात आला आहे. “कायकवे कैलास” या तत्त्वाद्वारे त्यांनी श्रमाला आध्यात्मिक मूल्य दिले आणि प्रत्येक व्यक्तीने प्रामाणिक कायक (श्रम) करून स्वावलंबी जीवन जगावे, असे प्रतिपादन केले. “दासोह” या संकल्पनेतून त्यांनी समाजहित, परस्पर सहकार्य आणि सामायिक जबाबदारी यांना प्रोत्साहन दिले. महात्मा बसवेश्वरांनी स्थापन केलेल्या “अनुभव मंटप” या संस्थेमुळे सर्व जाती-धर्मातील स्त्री-पुरुषांना समानतेने विचार मांडण्याची संधी उपलब्ध झाली. ही संस्था वैचारिक लोकशाहीचे प्रतीक मानली जाते. स्त्री-सक्षमीकरणाच्या दृष्टीनेही त्यांचे योगदान लक्षणीय आहे. त्यांनी स्त्रियांना आध्यात्मिक आणि सामाजिक क्षेत्रात समान अधिकार देत त्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासास चालना दिली. आंतरजातीय विवाहांना प्रोत्साहन देणे आणि अस्पृश्यांशी समतावादी वर्तन करणे ही त्यांच्या कार्यातील क्रांतिकारी पावले होती. या अभ्यासातून असे स्पष्ट होते की बसवेश्वरांचे कार्य केवळ धार्मिक सुधारणा नव्हे, तर व्यापक सामाजिक पुनर्रचनेचा प्रयत्न होता. त्यांच्या विचारांत सामाजिक न्याय, नैतिकता आणि मानवी मूल्यांचा पुरस्कार दिसून येतो. आधुनिक काळातील संविधानिक समता, बंधुता आणि सामाजिक न्यायाच्या संकल्पनांशी त्यांचे तत्त्वज्ञान सुसंगत आहे. त्यामुळे बसवेश्वरांचे सामाजिक कार्य ऐतिहासिकदृष्ट्या महत्त्वपूर्ण असून आजही ते मानवी समाजाला प्रेरणादायी व मार्गदर्शक ठरते.

Plagiarism Check Report:

Date of Report: March 01, 2026

Similarity Index: 5%

Remarks: No significant matching text. All citations and matches are properly referenced. The manuscript is considered original.

Copyright © 2026 The Author(s). This is an open access article distributed under the Creative Commons Attribution License, (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

How to Cite: Pandharmise, Prakash Buvaji. (2025). महात्मा बसवेश्वर यांचे सामाजिक कार्य. *IIP: World Journal of Humanities and Social Sciences (IIPWJHSS)*, 2(I), 259-264.

प्रस्तावना:

महात्मा बसवेश्वर हे भारतीय सामाजिक व धार्मिक इतिहासातील एक क्रांतिकारी व्यक्तिमत्त्व मानले जातात. बाराव्या शतकात दक्षिण भारतात, विशेषतः कल्याण म्हणजे आजच्या कर्नाटक परिसरात त्यांनी सामाजिक परिवर्तनाची व्यापक चळवळ उभारली. त्या काळातील समाजरचना कठोर जातिव्यवस्था, अस्पृश्यता, अंधश्रद्धा, कर्मकांडप्रधान धर्म आणि स्त्रीदास्य या समस्यांनी ग्रस्त होती. सामाजिक स्तरांमध्ये तीव्र विषमता होती आणि धार्मिक आचारांवर विशिष्ट वर्गाचे वर्चस्व होते. अशा परिस्थितीत बसवेश्वरांनी समता, बंधुता, श्रमप्रतिष्ठा आणि नैतिक जीवनमूल्ये यांवर आधारित नव्या समाजव्यवस्थेची संकल्पना मांडली.

महात्मा बसवेश्वरांचे कार्य हे केवळ धार्मिक सुधारणा मर्यादित नव्हते तर ते व्यापक सामाजिक पुनर्रचनेशी निगडित होते. “कायकवे कैलास” या तत्त्वाद्वारे त्यांनी श्रमाला दैवी प्रतिष्ठा दिली आणि प्रत्येक व्यक्तीने प्रामाणिक श्रम करून स्वावलंबी जीवन जगावे, असा संदेश दिला. “दासोह” या संकल्पनेतून त्यांनी समाजहिताची भावना बळकट केली. त्यांच्या मते, “संपत्ती व ज्ञान हे केवळ वैयक्तिक उपभोगासाठी नसून समाजाच्या कल्याणासाठी असावे.”

महात्मा बसवेश्वरांनी अनुभव मंटपाच्या स्थापनेद्वारे सर्व जाती-धर्मातील स्त्री-पुरुषांना मुक्तपणे विचार मांडण्याचे व्यासपीठ उपलब्ध करून दिले. या उपक्रमातून सामाजिक संवाद, वैचारिक देवाणघेवाण आणि लोकशाही मूल्यांची पायाभरणी झाली. विशेषतः स्त्री-सक्षमीकरणाच्या दृष्टीने त्यांचे योगदान महत्त्वपूर्ण ठरते, कारण त्यांनी स्त्रियांना आध्यात्मिक आणि सामाजिक क्षेत्रात समान अधिकार दिले.

प्रस्तुत संशोधनामध्ये महात्मा बसवेश्वरांच्या सामाजिक कार्याचा ऐतिहासिक संदर्भात अभ्यास करून त्यांच्या विचारसरणीचे मूल्यमापन केले आहे. त्यांच्या कार्याचा तत्कालीन समाजावर झालेला परिणाम तसेच आधुनिक काळातील उपयुक्तता यांचा चिकित्सक विचार या अभ्यासात मांडण्यात येणार आहे. सामाजिक न्याय, समता आणि मानवी मूल्यांच्या दृष्टीने महात्मा बसवेश्वरांचे कार्य आजही मानवतेसाठी प्रेरणादायी व दिशादर्शक ठरते.

संशोधन उद्दिष्टे:-

महात्मा बसवेश्वर यांच्या सामाजिक कार्याच्या अभ्यासासाठी पुढील सात संशोधन उद्दिष्टे मांडली आहेत :

- १) महात्मा बसवेश्वरांच्या सामाजिक तत्त्वज्ञानातील समता, ‘कायकवे कैलास’ व ‘दासोह’ या संकल्पनांचा अभ्यास करणे.
- २) बाराव्या शतकातील सामाजिक, धार्मिक व जातीय परिस्थितीच्या पार्श्वभूमीवर महात्मा बसवेश्वरांच्या कार्याचे विश्लेषण करणे.
- ३) अनुभव मंटपाच्या स्थापनेचे सामाजिक व लोकशाहीदृष्ट्या महत्त्व स्पष्ट करणे.
- ४) स्त्री-सक्षमीकरणासाठी महात्मा बसवेश्वरांनी केलेल्या प्रयत्नांचे मूल्यमापन करणे.
- ५) जातिभेद व अस्पृश्यता निर्मूलनातील महात्मा बसवेश्वरांच्या भूमिकेचा अभ्यास करणे.
- ६) वचनसाहित्यातील सामाजिक व नैतिक मूल्यांचे विश्लेषण करणे.
- ७) आधुनिक सामाजिक न्याय व संविधानिक मूल्यांच्या संदर्भात महात्मा बसवेश्वरांच्या विचारांची उपयुक्तता तपासणे.

विषयविवेचन:-

महात्मा बसवेश्वर यांच्या सामाजिक कार्यांचे विषयविवेचन करताना त्यांच्या तत्त्वज्ञानाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी, सामाजिक उद्दिष्टे, कार्यपद्धती आणि परिणाम यांचा सुसंगत व चिकित्सक विचार करणे आवश्यक ठरते. बाराव्या शतकातील दक्षिण भारतातील समाजरचना जन्माधिष्ठित जातिव्यवस्था, अस्पृश्यता, कर्मकांडप्रधान धर्म आणि स्त्रीदास्य या घटकांनी ग्रस्त होती. सामाजिक स्तरांमध्ये तीव्र विषमता होती. धार्मिक ज्ञान व आचारांवर विशिष्ट वर्गांचे वर्चस्व होते. अशा विषम आणि अन्याय्य व्यवस्थेविरुद्ध महात्मा बसवेश्वरांनी उभारलेली चळवळ ही सामाजिक समतेची आणि नैतिक पुनर्रचनेची चळवळ होती.

महात्मा बसवेश्वरांच्या सामाजिक तत्त्वज्ञानाचा केंद्रबिंदू “समता” हा होता. त्यांनी मनुष्याचे श्रेष्ठत्व जन्मावर नव्हे, तर कर्म, आचरण आणि नैतिकतेवर अवलंबून असते, असे प्रतिपादन केले. जन्माधिष्ठित उच्च-नीचतेच्या संकल्पनेला त्यांनी वैचारिक व कृतीशील पातळीवर आव्हान दिले. तथाकथित अस्पृश्य आणि खालच्या जातीतील लोकांना त्यांनी “शरण” म्हणून सन्मान दिला. त्यांच्या सहभोजनाच्या आणि आंतरजातीय विवाहांच्या समर्थनाच्या कृती त्या काळातील सामाजिक संकेतांना थेट आव्हान देणाऱ्या होत्या. या कृतींमुळे सामाजिक समतेची जाणीव समाजात रुजली.

महात्मा बसवेश्वरांची “कायकवे कैलास” ही त्यांची प्रमुख संकल्पना सामाजिक परिवर्तनाचे व्यावहारिक तत्त्वज्ञान म्हणून समोर येते. कायक म्हणजे प्रामाणिक श्रम, आणि कैलास म्हणजे मोक्ष किंवा परमसाध्य. त्यांनी श्रमाला केवळ आर्थिक उपजीविकेचे साधन मानले नाही, तर त्याला आध्यात्मिक मूल्य दिले. कोणताही व्यवसाय कनिष्ठ नाही, प्रत्येक श्रम पवित्र आहे, ही त्यांची धारणा होती. त्यामुळे व्यवसायाधिष्ठित हीनतेची भावना कमी होऊन श्रमप्रतिष्ठा दृढ झाली. आर्थिक स्वावलंबन आणि नैतिक श्रमसंस्कृती निर्माण करण्याचा हा प्रयत्न होता.

“दासोह” ही संकल्पना सामाजिक जबाबदारीची जाणीव निर्माण करणारी होती. व्यक्तीने आपल्या कष्टातून मिळवलेले उत्पन्न समाजाच्या कल्याणासाठी वापरावे, ही त्यांची शिकवण होती. संपत्तीचे केवळ संचयन न करता तिचा समाजहितासाठी उपयोग करणे, ही दासोहची मूलभूत भावना होती. या तत्त्वामुळे सामाजिक सहकार्य, परस्परावलंबन आणि नैतिक बांधिलकी यांना चालना मिळाली. आर्थिक विषमता कमी करण्याच्या दृष्टीने दासोह तत्त्व महत्त्वपूर्ण ठरले.

महात्मा बसवेश्वरांनी स्थापन केलेले “अनुभव मंटप” हे त्यांच्या सामाजिक चळवळीचे संघटनात्मक केंद्र होते. येथे सर्व जाती-धर्मातील स्त्री-पुरुषांना समानतेने आपले विचार मांडण्याची संधी मिळाली. अनुभव मंटपात धार्मिक, सामाजिक आणि नैतिक विषयांवर मुक्त चर्चा होत असे. ही प्रक्रिया वैचारिक लोकशाहीची पायाभरणी करणारी होती. व्यक्तीस्वातंत्र्य, संवाद आणि बौद्धिक सहभाग यांना प्राधान्य देणारी ही संस्था त्या काळात अत्यंत अभिनव होती.

स्त्री-सक्षमीकरणाच्या क्षेत्रात महात्मा बसवेश्वरांचे योगदान विशेष ठळकपणे दिसते. त्यांनी स्त्रियांना आध्यात्मिक व सामाजिक जीवनात समान स्थान दिले. अक्कमहादेवीसारख्या शरणस्त्रियांनी अनुभव मंटपात सहभाग घेऊन आपल्या वचनांद्वारे सामाजिक प्रश्न मांडले. यामुळे स्त्रियांना स्वतंत्र वैचारिक ओळख मिळाली. बालविवाह, बहुपत्नीत्व आणि स्त्रीदास्य यांना विरोध करून त्यांनी स्त्री-पुरुष समानतेची पायाभरणी केली.

महात्मा बसवेश्वरांच्या वचनसाहित्यात त्यांच्या सामाजिक विचारांचे प्रतिबिंब स्पष्ट दिसते. वचने ही साध्या लोकभाषेत असल्यामुळे ती सर्वसामान्यांपर्यंत पोहोचली. त्यामधून त्यांनी अंधश्रद्धा, आडंबर आणि कर्मकांड यांना विरोध केला. धर्म हा नैतिक आचरणाशी जोडलेला असावा, ही त्यांची धारणा होती. त्यामुळे धर्माला सामाजिक उत्तरदायित्वाची जोड मिळाली.

महात्मा बसवेश्वरांच्या कार्याचा परिणाम म्हणून लिंगायत चळवळीचा उदय झाला. ही चळवळ समता, श्रमप्रतिष्ठा आणि थेट ईश्वरभक्ती यांवर आधारित होती. मध्यस्थ पुजारीवर्गाची गरज नाकारून प्रत्येक व्यक्तीला इष्टलिंग धारण करण्याचा अधिकार देण्यात आला. या कृतीमुळे धार्मिक क्षेत्रातही लोकशाहीचा पाया मजबूत झाला.

आधुनिक काळाच्या संदर्भात महात्मा बसवेश्वरांचे विचार अत्यंत सुसंगत वाटतात. भारतीय राज्यघटनेतील समता, बंधुता आणि सामाजिक न्याय या मूल्यांशी त्यांचे तत्त्वज्ञान सुसंगत आहे. आजही समाजात जातीय विषमता, लैंगिक भेदभाव आणि आर्थिक असमानता दिसून येते. अशा परिस्थितीत कायक, दासोह आणि समतेची त्यांची संकल्पना समाजासाठी मार्गदर्शक ठरते.

महात्मा बसवेश्वरांच्या सामाजिक कार्याचा आणखी एक महत्त्वपूर्ण पैलू म्हणजे नैतिक मूल्यांची पुनर्स्थापना. त्यांनी व्यक्तीच्या अंतःकरणातील शुद्धता, प्रामाणिकपणा आणि सत्यनिष्ठा यांना सर्वोच्च स्थान दिले. बाह्य कर्मकांडापेक्षा अंतर्गत शुचिता अधिक महत्त्वाची आहे, असे त्यांनी स्पष्टपणे मांडले. यामुळे धर्माला नैतिक अधिष्ठान प्राप्त झाले आणि समाजात सदाचाराची जाणीव दृढ झाली.

तसेच, महात्मा बसवेश्वरांनी सामाजिक परिवर्तनासाठी संघटनशक्तीचा प्रभावी वापर केला. त्यांनी केवळ वैचारिक मांडणी न करता शरणांच्या माध्यमातून एक सशक्त समुदाय निर्माण केला. या समुदायाने समतेच्या मूल्यांचा प्रसार केला. सामाजिक चळवळीला संघटित रूप दिल्यामुळे परिवर्तनाची प्रक्रिया व्यापक झाली. त्यांच्या कार्यात शिक्षणाला अप्रत्यक्ष महत्त्व होते. वचनांच्या माध्यमातून त्यांनी सर्वसामान्यांना बौद्धिक जागृतीची दिशा दिली. लोकभाषेतून संवाद साधल्यामुळे विचार सर्व स्तरांपर्यंत पोहोचले. ही लोकशिक्षणाची एक प्रभावी पद्धत होती.

महात्मा बसवेश्वरांच्या सामाजिक दृष्टिकोनात मानवी हक्कांची जाणीव स्पष्ट दिसते. प्रत्येक व्यक्तीला ईश्वरभक्ती, श्रम आणि सामाजिक सन्मानाचा अधिकार आहे, ही त्यांची धारणा आधुनिक मानवाधिकार संकल्पनांशी सुसंगत आहे. त्यांनी व्यक्तिस्वातंत्र्य आणि नैतिक जबाबदारी यांचा समतोल साधला.

आर्थिक समतेच्या दृष्टीनेही त्यांच्या विचारांची उपयुक्तता अधोरेखित होते. श्रमप्रतिष्ठा आणि दासोह या तत्वांमुळे संपत्तीचे न्याय्य वितरण आणि सामाजिक उत्तरदायित्वाची भावना बळकट झाली. हे विचार आधुनिक कल्याणकारी राज्याच्या संकल्पनेस पूरक ठरतात.

एकंदरीतच, महात्मा बसवेश्वरांचे सामाजिक कार्य हे वैचारिक, नैतिक, धार्मिक आणि संघटनात्मक स्तरांवर परिवर्तन घडवून आणणारे होते. त्यांनी अन्यायकारक सामाजिक रचनेला आव्हान देत समतेवर आधारित समाजव्यवस्थेची पायाभरणी केली. संशोधन उद्दिष्टांच्या अनुषंगाने पाहता, त्यांच्या कार्यात सामाजिक समतेचा पुरस्कार, स्त्री-सक्षमीकरण, जातिभेद निर्मूलन, श्रमप्रतिष्ठा, नैतिक पुनर्जागरण आणि लोकशाही मूल्यांची जोपासना यांचा समन्वय दिसून येतो. त्यामुळे महात्मा बसवेश्वरांचे

सामाजिक कार्य भारतीय समाजसुधारणेच्या इतिहासातील एक अजरामर आणि प्रेरणादायी अध्याय ठरतो हे समोपचाराने सांगता येते.

निष्कर्ष:-

महात्मा बसवेश्वर यांच्या सामाजिक कार्याच्या अभ्यासातून पुढील निष्कर्ष स्पष्ट होतात.

- १) महात्मा बसवेश्वरांचे तत्त्वज्ञान हे समता, बंधुता आणि नैतिकतेवर आधारित असून त्यांनी जन्माधिष्ठित जातिव्यवस्थेला ठाम विरोध केला.
- २) महात्मा बसवेश्वरांनी “कायकवे कैलास” या संकल्पनेद्वारे श्रमप्रतिष्ठेची मूल्यव्यवस्था निर्माण करून आर्थिक व सामाजिक स्वावलंबनाचा मार्ग दाखविला.
- ३) “दासोह” तत्त्वामुळे समाजहित, परस्पर सहकार्य आणि नैतिक जबाबदारीची भावना समाजात दृढ झाली.
- ४) अनुभव मंटपाच्या स्थापनेमुळे वैचारिक स्वातंत्र्य, संवाद आणि लोकशाही मूल्यांची पायाभरणी झाली.
- ५) स्त्री-सक्षमीकरणाच्या क्षेत्रात त्यांनी स्त्रियांना समान आध्यात्मिक व सामाजिक अधिकार देऊन परिवर्तनाचा मार्ग खुला केला.
- ६) अस्पृश्यता व सामाजिक विषमता निर्मूलनासाठी त्यांनी कृतीशील भूमिका घेत सामाजिक न्यायाची दिशा दिली.
- ७) आधुनिक काळातील सामाजिक न्याय, संविधानिक समता आणि मानवी हक्कांच्या संकल्पनांशी त्यांच्या विचारांची सुसंगती दिसून येते, त्यामुळे त्यांचे कार्य आजही मानवतेसाठी मार्गदर्शक व प्रेरणादायी ठरते.

उपसंहार:-

महात्मा बसवेश्वर यांच्या सामाजिक कार्याचा एकत्रित विचार करता असे दिसून येते की, त्यांनी बाराव्या शतकातील भारतीय समाजरचनेत आमूलाग्र परिवर्तन घडवून आणण्याचा प्रयत्न केला. त्या काळातील जातीय विषमता, अस्पृश्यता, कर्मकांडप्रधान धार्मिक व्यवस्था आणि स्त्रीदास्य या सामाजिक विकृतींना त्यांनी वैचारिक तसेच कृतीशील पातळीवर आव्हान दिले. त्यांच्या विचारांत केवळ धार्मिक सुधारणा नव्हत्या, तर एक व्यापक सामाजिक पुनर्जागरणाची संकल्पना दडलेली होती.

महात्मा बसवेश्वरांनी मांडलेली “समता” ही संकल्पना त्यांच्या सामाजिक कार्याची मूलभूत दिशा होती. जन्मावर आधारित उच्च-नीचतेच्या कल्पनांना नाकारून त्यांनी प्रत्येक व्यक्तीला समान सन्मान मिळावा, असा आग्रह धरला. “कायकवे कैलास” या तत्त्वाद्वारे त्यांनी श्रमाला दैवी प्रतिष्ठा दिली आणि स्वकष्टावर आधारित जीवनपद्धतीचा पुरस्कार केला. यामुळे श्रमप्रतिष्ठेची जाणीव निर्माण झाली व आर्थिक स्वावलंबनाची दिशा समाजाला मिळाली. “दासोह” या संकल्पनेतून त्यांनी संपत्ती व ज्ञान समाजहितासाठी वापरण्याची शिकवण दिली, ज्यामुळे सामाजिक सहकार्य आणि परस्परावलंबनाची भावना दृढ झाली.

अनुभव मंटपाची स्थापना ही त्यांच्या सामाजिक कार्यातील अत्यंत महत्त्वाची घटना होती. या व्यासपीठावर सर्व जाती-धर्मातील स्त्री-पुरुषांना मुक्तपणे विचार मांडण्याची संधी मिळाली. त्यामुळे वैचारिक स्वातंत्र्य, लोकशाही मूल्ये आणि सामाजिक संवाद यांना चालना मिळाली. स्त्री-सक्षमीकरणाच्या क्षेत्रात त्यांनी स्त्रियांना आध्यात्मिक आणि सामाजिक अधिकार देऊन

परिवर्तनाची दिशा दिली. अक्कमहादेवीसारख्या शरणस्त्रियांच्या सहभागातून स्त्रियांच्या बौद्धिक आणि आध्यात्मिक क्षमतेला मान्यता मिळाली.

महात्मा बसवेश्वरांचे वचनसाहित्य हे त्यांच्या सामाजिक विचारांचे प्रभावी माध्यम ठरले. साध्या आणि लोकाभिमुख भाषेतून त्यांनी अंधश्रद्धा, आडंबर आणि अन्यायकारक प्रथांना विरोध केला. धर्माला नैतिक अधिष्ठान देत त्यांनी सामाजिक जबाबदारीची जाणीव दृढ केली.

एकूणच महात्मा बसवेश्वरांचे कार्य हे भारतीय समाजसुधारणेच्या इतिहासातील एक महत्त्वपूर्ण टप्पा ठरतो. त्यांच्या तत्त्वज्ञानात सामाजिक न्याय, समता, बंधुता आणि मानवी मूल्यांचा पुरस्कार आढळतो. आधुनिक काळातही त्यांच्या विचारांची उपयुक्तता कायम आहे. सामाजिक समतेचा आणि नैतिकतेचा मार्ग दाखवणारे त्यांचे कार्य आजही प्रेरणादायी व दिशादर्शक ठरते.

संदर्भ ग्रंथ सूची:-

- १) नाडकर्णी, म. वि, बसवेश्वर आणि त्यांचा काळ, कर्नाटक साहित्य अकादमी, बेंगळूरु, प्रथम आवृत्ती, १९९८.
- २) मूर्ती, म. चिदानंद, बसवेश्वर आणि बसव चळवळ, कन्नड अध्ययन संस्था, बेंगळूरु, प्रथम आवृत्ती, २००१.
- ३) कुलकर्णी, स. म, महात्मा बसवेश्वरांचे सामाजिक तत्त्वज्ञान, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, प्रथम आवृत्ती, २०१२.
- ४) पाटील, बी. आर, बसवेश्वरांचे वचनसाहित्य एक चिकित्सक अभ्यास, सुविचार प्रकाशन, सोलापूर, द्वितीय आवृत्ती, २०१६.
- ५) देशपांडे, अरविंद, लिंगायत धर्म आणि बसवेश्वर, विद्या प्रकाशन, मुंबई, प्रथम आवृत्ती, २०१०.
- ६) जोशी, प्र. ना, मध्ययुगीन भारतातील समाजसुधारक, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, तृतीय आवृत्ती, २०१८.
- ७) गायकवाड, रमेश, कर्नाटकातील सामाजिक व धार्मिक चळवळी, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, द्वितीय आवृत्ती, २०१४.
- ८) शिंदे, हनुमंत, बसवेश्वर एक सामाजिक क्रांती, कैलास प्रकाशन, कोल्हापूर, प्रथम आवृत्ती, २०१५.
- ९) कांबळे, दत्ता, भारतीय समाजसुधारकांचा इतिहास. साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, द्वितीय आवृत्ती, २०१७.
- १०) पाटील, मल्लिकार्जुन, लिंगायत चळवळ इतिहास आणि तत्त्वज्ञान. सागर प्रकाशन, पुणे, प्रथम आवृत्ती, २०१३.
- ११) शहा, म. ग, भारतीय सामाजिक व धार्मिक सुधारणा चळवळी, हिमालय प्रकाशन, मुंबई, द्वितीय आवृत्ती, २०११.
- १२) भोसले, सुनील, बसवेश्वरांचे विचार आणि आधुनिक समाज, प्रशांत प्रकाशन, नाशिक, प्रथम आवृत्ती, २०१९.
- १३) कुलकर्णी, माधव, बसवेश्वरांचे जीवनकार्य, ग्रंथाली प्रकाशन, मुंबई, प्रथम आवृत्ती, २००८.